

І. С. ВІНОКУР

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТРИПІЛЬСЬКОМУ ПОСЕЛЕННІ БІЛЯ с. МАГАЛА

На північно-східній околиці с. Магала, Садгирського району, Чернівецької області, в урочищі Ріпа-Лупатриняк знаходяться рештки трипільського поселення, відкритого ще в 1943 р. Ч. Амбражевичем.

Поселення займає високу площадку верхньої тераси берега р. Прут, що круто обривається до струмка, який впадає в ріку. З південно-західного боку воно обмежене глибокими ярами (рис. 1). Площа, яка

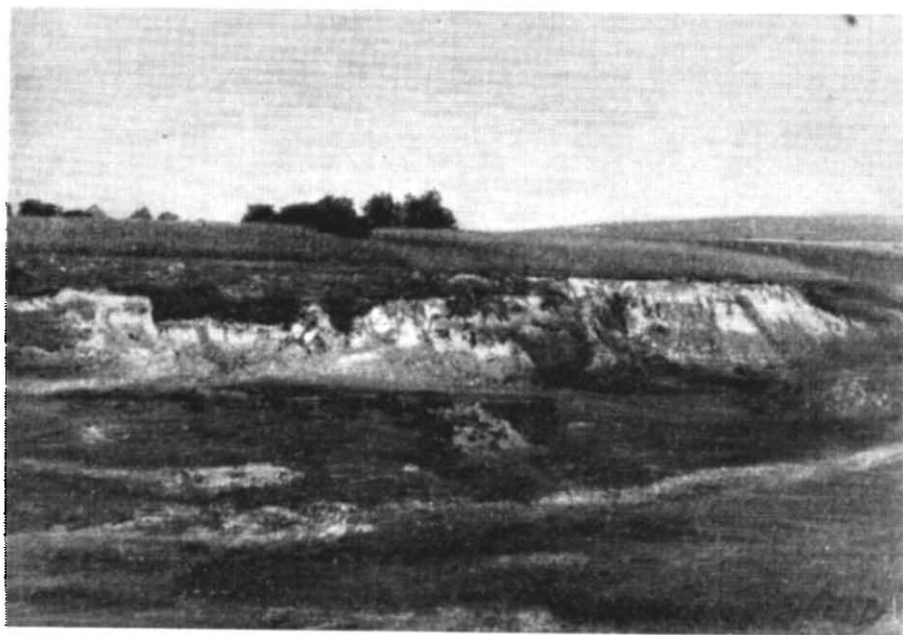

Рис. 1. Місце трипільського поселення біля с. Магала. Вигляд зі сходу.

знаходиться під поселенням, становить близько 25 га. На зораній поверхні трапляється багато трипільської кераміки, глиняної обмазки, печини, обпалених каменів, осколків кременю, чітко простежуються місця, де знаходились глинобитні площадки. Це жовто-коричневі плями, в розташуванні яких помітна певна система. Судячи з цих плям, будови розташовувались по південно-східному схилу площадки тераси. Всього на полі налічується 26 розорених будов.

Збиранням підйомного матеріалу на місці поселення займались

протягом кількох років чернівецькі школярі-краєзнавці, які передавали свої знахідки (крем'яні вироби, глиняні грузила, зооморфні статуетки і т. ін.) в Чернівецький краєзнавчий музей.

В 1958 р. на поселенні нами була виявлена глинобитна площадка, яка руйнувалась. В зв'язку з цим було вирішено провести тут охоронні розкопки. На ділянці було розбито розкоп загальною площею біля 60 м². При знятті першого штиху виявили уламки глиняної обмазки і фрагменти трипільської кераміки, а на глибині 0,2—0,25 м чітко визначилися контури завалу глиняної обмазки і печини. При розбиранні обмазки в різних частинах розкопу були простежені прошарки попелу і вкраплення вугілля. Багато попелу виявлено в центральній і особливо

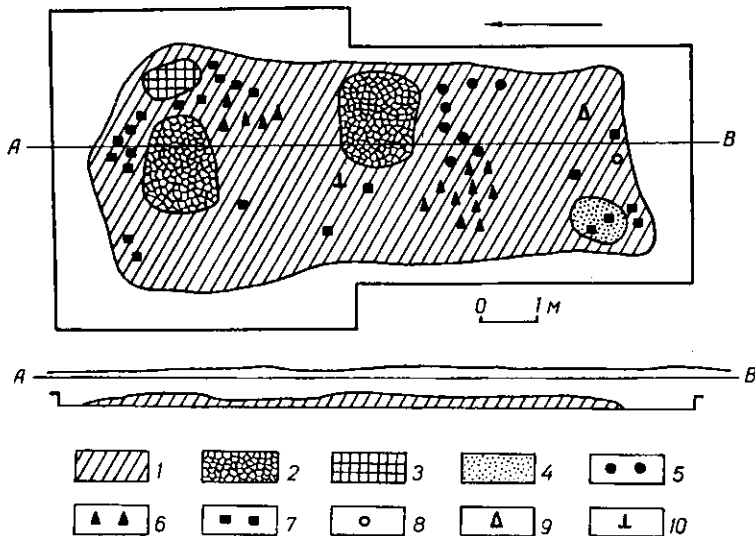

Рис. 2. Рештки наземного житла.

1 — глиняна обмазка; 2 — черень печі; 3 — вимашене глиною підвищення; 4 — господарська яма; 5 — круглі грузила; 6 — пірамідальні грузила; 7 — глиняний посуд; 8 — крем'яний ніж; 9 — сланцева сокира; 10 — зооморфна фігурка бика.

в південній частині розкопу (на глибині 0,25—0,30 м). Шар зі слідами вогню простежувався, таким чином, на всій ділянці площадки.

Після розчистки цього завалу на глибині 0,25—0,3 м було виявлено долівку глинобитного житла (рис. 2) прямокутної форми (довжина—9,3 м, ширина — 3,4 м). Вона була викладена не вальками, а являла собою суцільний масив. В складі глини виявились рослинні домішки. Товщина площадки в середньому не перевищувала 0,2 м, зі споду на ній простежені відбитки дерев'яних конструкцій. Поверхня долівки добре обпалена, і глина має в зв'язку з цим цегляно-червоний відтінок.

В північній частині площадки на глибині 0,25—0,3 м були розчищені рештки черені глинобитної печі (рис. 2, 2), котра була зведена безпосередньо на долівці. Вона мала грушовидну форму, устя було звернуте на схід (довжина печі — 1,4 м, ширина — 1,1 м). На тому ж рівні на схід від печі знаходилось глинобитне підвищення овальної форми (велика вісь — 0,7 м, менша — 0,6 м). Глиняні підвищення округлої і хрестовидної форм відомі на поселеннях розвинутого трипільля і на думку дослідників є жертівниками¹.

Поблизу від печі і овального підвищення на долівці були знайде-

¹ Т. С. Пассек, Периодизация трипольских поселений, МИА, № 10, М., 1949, стор. 62.

ні: великий кухонний горщик, дві роздавлені конічні миски, глиняна чаша на чотирьох ніжках з масивною ручкою, біконічна посудина з розписом, зробленим чорною і коричневою фарбою. На північ від печі на підлозі знаходилось шість вкладених одна в одну та перекинутих конічних мисок і стояли дві мініатюрні посудини. На південь від овального підвищення лежала роздавлена ваза, а поблизу, на глибині 0,35 м, були розчищені п'ять пірамідальних глиняних грузил, які лежали компактно.

У східній частині площадки виявлено рештки черені другої печі. Вона також мала грушовидну форму, була зведена на долівці житла, але звернута устям на захід. В її основі простежено шар гальки і дрібних каменів, обмашених зверху глиною (розміри печі 1,5×1,2 м). На південь від черені цієї печі (на відстані 0,4 м) ланцюжком лежали вісім круглих глиняних грузил. На південний захід від них (на відстані 0,45 м) компактно в два ряди лежали десять пірамідальних глиняних грузил.

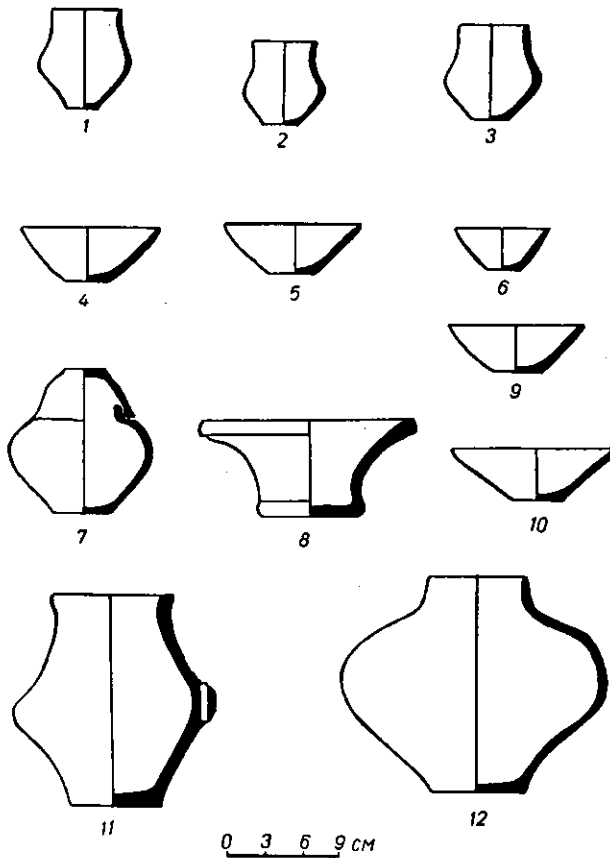

Рис. 3. Посуд.

В центральній частині площадки, біля західної стінки, лежала на боку ціла грушовидна посудина. Поверхня її зберегла сліди розпису коричневою фарбою. Біля устя печі знайдена роздавлена посудина з вертикальними вушками і фігурка бика, а в південній половині площадки, поблизу від східної стіни, виявлені великий крем'яний ніж і сланцева сокира.

В південно-західній частині житла розчищена яма, прокопана в долівці. Вона мала овальну форму (продольна вісь — 0,7 м) і була конічною у вертикальному перетині (глибина ями від рівня глинобитної

долівки 0,6—0,7 м). Земля в ямі була сильно обпалена і перемішана з попелом та обгорілими зернами. В ямі разом із зерном було знайдено біноклевидну посудину в двох уламках і фрагмент великої миски, що побувала у вогні. Поруч з ямою на рівні долівки лежала ще одна біноклевидна посудина, котра збереглася у фрагментах. Поблизу від ями виявлено багато фрагментів великих посудин, очевидно зерновиків.

Вся поверхня південної частини площадки була досить сильно обпалена і мала прошарок попелу та горілого дерева товщиною 0,1 м. В шарі попелу і обпаленої глини в цій частині розкопу, біля самого краю площадки, було знайдено три мініатюрні біконічні посудини з рештками розпису на поверхні і конічну миску.

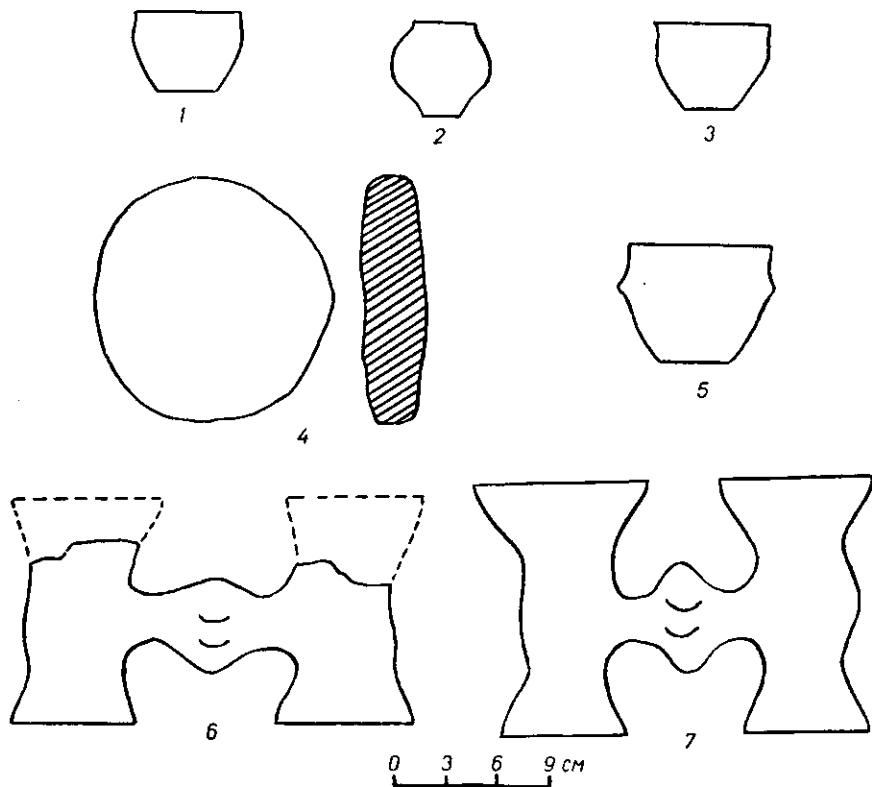

Рис. 4. Глиняні вироби.
1—3, 5—7 — посуд; 4 — «хлібець».

Розчищена глинобитна площадка являла собою рештки наземного трипільського житла. Приміщення мало дві печі, що вказує, очевидно, на наявність тут двох камер. Решток перегородки між камерами простежити не вдалося. Більшість речей в житлі було знайдено там, де вони могли знаходитися при житті мешканців. Складається думка, що житло було кинуте людьми під час раптової пожежі. Про це свідчать прршарки попелу і обгорілі зерна, які збереглися в господарській ямі. Всього в ній зібрано близько 600 г зерна. Визначенням, проведеним в Інституті рослинництва АН СРСР в м. Ленінграді, встановлено, що ці зерна належать посівному гороху (*Pisum sativum*)².

Вся ліпна кераміка (23 посудини) за формами і технікою виготовлення може бути поділена на дві групи: кухонний посуд і посуд для побутових і господарчих потреб.

² Визначення Р. Макашевої і М. Руденко. Див. також И. С. Винокур, Горох медного века, «Природа», М., 1960, № 8, стор. 102.

Кухонний посуд виготовлений з глини із значними домішками піску. Це великі товстостінні посудини без орнаменту. Серед них можна відзначити велику конічну миску, уламок іншої миски, великий горщик з широкою шийкою і значну кількість уламків масивних посудин, які реставрувати не вдалося.

Група розписної кераміки збереглась краще; вона представлена багатьма формами. Найбільшу кількість становлять конічні миски (рис. 3, 4—6, 8—10). На деяких з них збереглися сліди розпису чорною фарбою. На другому місці стоять мініатюрні посудини — біконічні і такі, що нагадують за формою звичайні горщики з широкою шийкою (рис. 3, 1, 2, 3; 4, 1, 3, 5). Біконічні посудини також мають сліди розпису чорною і коричневою фарбою. Мініатюрні посудини, які нагадують за формою звичайні кухонні горщики, не зберегли розпису. Серед них слід особливо відзначити один, найменший (висота — 3,2 см, діаметр вінець — 2,2 см, діаметр дна — 1,5 см). Він був заповнений червоною охрою і призначався, очевидно, спеціально для фарби (рис. 4, 2).

Грушовидних посудин було знайдено дві (рис. 3, 7, 12). Одна з них середніх розмірів (висота — 16 см, діаметр вінець — 7 см, діаметр дна — 7 см), друга менша і має шоломовидну покритку (висота — 9,7 см, діаметр вінець — 4,6 см, діаметр дна — 4,5 см). Покритка має висоту 3,5 см, діаметр дна 3,5 см, діаметр вінець 7,5 см.

Обидві грушовидні посудини зберегли сліди розпису чорною і коричневою фарбами. Біконічна посудина середніх розмірів (висота—15,5 см, діаметр вінець — 8,8 см, діаметр дна — 7,7 см) має вертикальні вушка (рис. 3, 11); розпис на ній також не зберігся. В приміщенні було знайдено ще дві біноклевидні посудини. Обидві вони мають скрізний отвір та перемичку-рукоятку з невеликими вертикальними отворами в ній (рис. 4, 6, 7).

Певний інтерес становить виявлена в приміщенні масивна глиняна чаша на чотирьох ніжках, з отвором для ручки (рис. 5). Вона овальної форми (довжина овала — 11 см); масивна рукоятка має в торцевій частині отвір-заглиблення (2,8×1,5 см). Висота ніжок — 1,5 см, висота всієї чаші — 7,2 см. Прямих аналогій цій знахідці серед опублікованих матеріалів трипільської культури ми не знаємо. Щоправда, численні посудини на ніжках відомі, але за формою вони відрізняються

Рис. 5. Світильник.
1 — вигляд зверху; 2 — знизу; 3 — збоку.

від нашої. Ми вважаємо цю посудину світильником. При такому поясненні виправданою є масивна рукоятка з отвором в торцевій частині і чотири ніжки знизу. Світильник можна було ставити на горизонтальну площину і переносити, встромивши в отвір рукоятки палку.

Серед інших виробів з глини в житлі знайдено понад 20 круглих і пірамідально-конусовидних грузил. В тісті круглих грузил є домішки крупних зерен кварцу. Вони добре обпалені, поверхня їх цегляного кольору. Належали ці грузила, очевидно, риболовним сітям. Пірамідально-конусовидні грузила мають плоску основу, а в верхній частині — круглий отвір. Їх можна пов'язати, мабуть, з ткацьким верстатом, де вони могли використовуватися для натягання ниток основи.

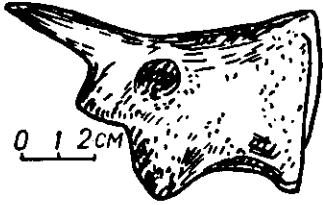

Рис. 6. Глиняна фігурка бика.

Глиняна зооморфна фігурка (рис. 6), знайдена в центральній частині площадки, зображує бика. Один риг у статуетки обла-

маний. Зображення досить реалістичне.

З крем'яних знарядь виявлено великий ніж з двогранною спинкою із темно-сірого кременю. Пластина була сколота від великого нуклеуса і відретушована з двох кінців. В середній частині пластини ретуші немає, але сліди роботи (заполіровка) помітні. Довжина ножа — 16,8 см, ширина — 3,2 см.

Знайдена в житлі сланцева сокира світло-сірого кольору має форму клина. Поверхня її добре відполірована, на ній є сліди роботи. Довжина сокири — 7 см, ширина — 4 см, товщина — 3 см.

Крім вказаних крем'яних знарядь з житла, на місці поселення при збиранні підйомного матеріалу знайдено десятки інших — цілих і фрагментованих. Це ножовидні пластини, свердла, скребки, мікролітичні знаряддя (вістря стріл) тощо.

Весь комплекс знахідок, форми кераміки, посуд, орнаментований розписом, конструктивні особливості житла і т. п. дозволяють віднести поселення біля с. Магала до пізнього етапу трипільської культури (С/І за періодизацією Т. С. Пассек).

И. С. ВИНОКУР

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА ТРИПОЛЬСКОМ ПОСЕЛЕНИИ У с. МАГАЛА

Резюме

В 1958 г. были произведены охранные раскопки на месте разрушенной глиняной площадки на трипольском поселении у с. Магала, под Черновцами. В результате исследований вскрыты остатки трипольского глинобитного жилища. Обнаруженный в помещении комплекс вещей относится к позднему этапу трипольской культуры.